

Dzheni Madzharov
(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski)

The Unknown Fate of the Famous Translator from Bulgarian Sara Karig (1914-1999)

Abstract: The life of Sara Karig (1914-1999) is a complex tangle of curiosity, hard work, honesty, courage and fateful clash with the ideological perversity of the time she lived in. An interpreter, editor and compiler of 32 books by Bulgarian authors, she was the most successful promoter of Bulgarian fiction in Hungary. A well-read and broad-minded intellectual, Sara Karig was also an extraordinary, bold and self-reliant person. She was involved in saving the lives of several thousand people. In the years of fascism in Hungary (1944-1945), she risked her life to save thousands of Jewish children, refugees and English prisoners of war, along with the Swedish anti-Nazis Asta Nilsson, Waldemar Langlet and Raoul Wallenberg. After the liberation of Hungary this honest and straightforward woman was confronted with new, severe trials. As a consequence of exposing an electoral fraud, she was sent for six years to the GULag Soviet camps. She barely managed to survive there and returned to Hungary to start her life for the third time. With hard work, great dedication and endless vitality, she built friendship bridges, won friends and worked devotedly for her homeland. However, she also kept emotional memories from the years spent in the camps which found expression in the poems she wrote in white verse. These works had remained hidden for decades on the bottom of a drawer. Only at the end of her life, Sara Karig revealed this wonderful side of her nature to the readers' audience.

Key words: Sara Karig, Hungarian, translator, Europe publishing house, Bulgarian fiction, fascism, Jewish genocide, rescue of Jewish children, anti-Nazi, Asta Nilsson, Waldemar Langlet, Per Anger, Raoul Wallenberg, blue ballot, electoral fraud, GULag Soviet camps, the Righteous among the Nations, Yad Vashem

Джени Маджаров
(България, СУ „Св. Климент Охридски“)

Неизвестната съдба на именитата преводачка от български Шара Кариг (1914 – 1999)

„Има такъв, който като получи плесница, след това цял живот върви накриво. Изкривява се завинаги, ако не лицето му, то душата му, и оттогава насетне само може да бездейства, да охка или казва „майната му“. Шара Кариг не беше такъв човек. Това е въпрос на късмет, но, разбира се,

Джени Маджаров

на сила и на устойчивост, че след Воркута тя остана същият здрав, любознателен и деен човек, какъвто бе и преди. Това, което като млада е приемала за социална справедливост или несправедливост, не е могло да промени идването на социализма, нито каквато и да било политическа система и управление.”

Петер Кантор¹

С тази изключителна унгарка ме запозна Димитър Добрев² – писател и дългогодишен главен редактор на книгоиздателство „Народна култура”. Той беше един от най-добрите приятели от юношеските години на дядо ми – ставрофорен иконом Райко Славов.³ През 1976 г. Димитър Добрев ми помогна да започна следване в Унгария, като това стана с активната подкрепа и съдействие на Шара Кариг, с която бяха много близки приятели от 50-те години на XX век. Тя беше изключително ерудирана, сърдечна и обаятелна личност, „... имаше особено излъчване – лицето ѝ беше меко, почти без бръчки, очите ѝ издаваха нейната безкрайна доброта и предразположение към другите” (Маджарова 1999). По време на запознанството ми с нея тя беше на 62 години. Един неоспорим авторитет в българо-унгарските културни взаимоотношения – главен редактор (1956-1986) в унгарското издателство за художествена литература „Европа”, основен преводач и съставител на преводна българска литература, активен общественик. През целия си неуморен творчески живот тя бе превела само от български език 32 книги, 6 радиодраматизации и над двеста стихотворения. Благодарение на нейната изключителна трудоспособност, старание, внимателно вникване в съдържанието на текста и преклонение пред таланта на родните творци днес унгарският читател може да се наслаждава на великолепните преводи на повече от 40 български автори, сред които са имената на: Христо Ботев, Йордан Йовков, Ангел Каралийчев, Димитър Талев, Богомил Райнов, Емил Манов, Любен Станев, Боян Болгар, Атанас Далчев, Георги Райчев, Атанас Семерджиев, Атанас Мандаджиев, Рангел Игнатов, Вера Мутафчиева, Блага Димитрова, Йордан Радичков, Валери Петров, Любомир Левчев и други. Първият превод, който Ш. Кариг прави, докато все още учи български език, е сборникът с разкази „По жицата” на Йордан Йовков (Jovkov 1956). Това е един труден за превод автор, поради многото архаични думи и турцизми в текстовете му. Впоследствие тя превежда от него още „Чифликът край границата” и „Старопланински легенди”. Освен всичко споменато дотук тя е преводач и съставител на два сборника с български народни приказки „Последният змей” (Az utolsó sárkány, 1966), „Хитър Петър” (Ravasz Péter, 1975) и няколко сборника с произведения на български автори, сред които се отличават „Малко огледало на

¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Karig_Sára (10.04.2018.) Превод на автора от унгарски.

² Димитър Добрев Димитров (1904-1985) е български писател, читалищен деец, редактор, книгоиздател и общественик. В родното си село Щръклево, Русенско, издава единствения по рода си провинциален литературен вестник „Светлоструй” (1928-1941). Дълги години е главен редактор на издателство „Народна култура” (1945-1970) (<https://literaturensivat.com/?p=72081>) (10.04.2018.)

³ Райко Славов Георгиев (1902-1987) е роден в с. Две могили, Русенско, а учи прогимназия в с. Щръклево, където се запознава с Димитър Добрев. Завършва Духовна семинария и повече от 55 години е свещеник в родното си село, по-късно град. Редовен дописник е на в. „Светлоструй” и други провинциални издания. Заедно с Димитър Добрев са основатели на дружество „Трезвеност” в с. Щръклево.

българската литература” (Juhász, Karig 1965) и „Истории за героството” (Juhász, Karig, Szenczei 1977).

Със своята непосредствена човешка сърдечност и пълна творческа отдаденост Шара Кариг беше една от най-големите и изявени приятелки на България, почитателка на българската култура, нейн защитник и популяризатор не само в Унгария, но и по света.

През целия период на познанството ми с нея, от 1976 г. до кончината ѝ през 1999 г., при проведени повече от стотина срещи и разговори, леля Шара, както тя настояваше да се обръщам към нея, не спомена нито веднъж нещо за себе си в личен план, не се оплака от изключително драматичната си съдба, но и не се похвали с постъпките си, извисяващи я до невероятен човешки героизъм. Тя винаги беше обикновена, непосредствена, любезна, ненатрапваща своя сложен и драматично объркан житейски път. Поради тази причина аз никога не можах да предположа, че общувам с един невероятно смел, многократно рискувал живота си за спасението на другите, човек-герой. Едва след нейната кончина узнах истинското измерение на човека, с когото десетилетия наред се срещам и откровено разговарях. От документите, които ми беше оставила, със заръка да ги отворя, едва когато си отиде от този свят, излезе истината за потиснатата творческият си талант поетеса, за безпределно смелия човек, неизброимо пъти рискувал себе си, за да спаси хиляди други животи, за много препатилата и страдала политическа затворничка.

Нека горенаписаното не се възприема като хвалебствие или угодни слова на поклоник, защото зад твърденията се крият изключително много драматични събития за времето и за живота, който изживява Шара Кариг. Истината за всичко това тя бе заключила дълбоко в сърцето си, защото „беше простила много неща, беше намерила вътрешен покой и за кошмарните си спомени от шестте прекарани години из съветските лагери зад полярния кръг в Коми. Подробности за изключително тежкия ѝ и в същото време интересен живот научих от интервютата, които беше давала по различни поводи в унгарската преса.” (Маджарова 1999: 12). А те не бяха повече от пет-шест на брой.

Шара Кариг е родена на 13 юни 1914 г. в гр. Бая, област Бач-Кишкун, Южна Унгария (тогава Австро-Унгарска империя). По това време той е малък провинциален град, на левия бряг на река Дунав, населен с унгарци, сърби, хървати, немци, евреи и други. Тя е третото, най-малко дете, в семейството на двама педагози. Има батко Убул и кака Юлия. Баща ѝ Карой Емил Кариг е унгарец, педагог в Института за подготовка на учители в града, преподавател по музика, който в свободното си време свири на орган в църквата на евангелистите, реформаторите, католиците, православните и в местната синагога. Той е уважаван от съгражданите си член на евангелисткото Църковно настоятелство. Майката Йохана Моравчик е еврейка католичка, която преподава в местното училище. Малката Шара започва основното си образование в училището към девическия манастир „Св. Богородица”, край града. Поради факта, че преди да постъпи в първо отделение, вече знае да чете и пише, не ѝ е интересно в клас, а е и свободолюбива по характер. Така още първия час в началното отделение се стига до спречкване между нея и възпитателката, която я наказва с удари по ръцете с пръчка. Малката Шара изтръгва пръчката от нейните ръцете и отвърща на удара. Веднага е изгонена от училище. Само след дълги увещания и дарената на манастира крава от баба ѝ може да продължи образованието си, но като частна ученичка. Там завършва четвърто отделение и първи прогимназиален клас. Родителите ѝ, решени да дадат добро

образование на децата си, изпращат 12-годишната Шара, заедно с кака ѝ, през 1926 г., да учат в манастир за млади английски госпожици, разположен на остров край Нойхаус ам Ин, в Германия. Там таксата за образование е почти два пъти по-ниска от тази в сродния манастир в Будапеща. Освен всички останали предмети двете сестри изучават вероучение и немски език. Като втори език Юлия учи френски език, а Шара – английски. В свои интервюта Ш. Кариг споменава, че е била много усърдна ученичка, защото само с отличен успех е могла да се освободи от плащане на учебна такса и така да подпомога родителите си в издръжката им. Ала като свободолюбива евангелистка се отнася доста пренебрежително към вероучението и строгото изискване на монахините-католички за многократни молитви, особено в ранните утринни часове. Тя успява да си издейства разрешение да не посещава среднощните молитви, а да ходи едва на тези след 7 часа сутринта. Вместо на молитва понякога отива за риба. В манастира сестрите прекарват две години и половина. Покрай заниманията на кака си, Шара започва да изучава и френски език. Ала основното, което за цял живот усвоява в манастира, е религиозната търпимост, усета за справедливост и уважение към различните религиозни и идейни схващания на хората (Kertész 1986: 1).

След обучението в Германия Шара се завръща в родината и продължава образованието си в гимназията „Св. Елизабета Арпадска“ на град Сегед. Там изучава латински и гръцки език, едновременно с това полага и приравнителен изпит по френски език. Продължава усърдно да учи, защото като трето дете в семейството има право да бъде освободена от плащане на училищна такса, само ако има отличен успех. След завършване на гимназията иска да запише специалност „Английски език“ в Сегедския университет „Франц Йосиф“, но понеже такава няма, започва образованието си в специалността „Унгарски и немски език“, през 1932 година.

В началото на 30-те години на отминалия век Сегед е оживен университетски център поради принудителното преместване на преуспяващото висше училище от останалия извън пределите на Унгария град Клуж-Напока (на унгарски Коложвар), който след 1919 г. влиза в състава на Румъния. В големия южен провинциален град и университета му кипи оживен културен, научен и политически живот. Организират се много творчески срещи, дискусии и различни други интересни за младите хора прояви. Сред местната студентска общност се заражда ядрото на бъдещия прогресивен културен, научен и политически елит на Унгария. В Художествения колегиум „Сегедска младеж“ на университета, ръководен от Дьорд Будаи⁴, се създава онзи творчески кръг от младежи, от чиито състав излизат много от по-късно станалите национално и световно известни унгарски поети, писатели, художници, учени, изследователи и общественици на ХХ век. Шара Кариг става член на колегиума, като се потапя всецяло в тази среда и живее с вдъхновения творчески плам на своите съвременници. Много бързо се запознава и сприятелява с някои от изявените представители на тази общност като Миклош Радноти⁵, Ференц Мора⁶, Дюла Ортутай⁷,

⁴ Дьорд Будаи (1907-1990) е изявен график, дърворезбар, скулптор и създател на театрални декори. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Buday_György) (11.04.2018)

⁵ Миклош Радноти (1909-1944) е един от най-изявените поети на модерната унгарска лира от първата половина на ХХ век. Роден и израстнал в еврейско семейство, приело унгарска идентичност, той има злочестата съдба на стотици хиляди други евреи да бъде убит в концлагера Аушвиц. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Radnóti_Miklós) (11.04.2018)

⁶ Ференц Мора (1879-1934) е писател, журналист, музеен уредник, археолог и етнограф. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Móra_Ferenc) (11.04.2018).

Дьорд Будаи, Габор Толнай⁸, Ференц Хонт⁹ и други (Gergely 1988: 12). Шара е любознателен млад човек с разностранни интереси. Пише фейлетони във вестника на гр. Бая, прави художествени преводи, завършва курс по гледане на кърмачета и пр. Красива, интелигентна и привлекателна тя има много ухажори, но никога не създава трайна връзка с някого. Вече на средна възраст признава със самоирония в едно интервю: „Бракът не беше измислен за мен” (Nyáry 2015: 82). През целия си живот тя в действителност никога не се омъжва и не създава свое семейство. Без да завърши започнатата специалност, напуска Филологическия факултет с желание да запише медицина, ала не успява. Тогава постъпва в Правния факултет на университета, където учи само два семестъра. Накрая става студентка по специалността Външна търговия на Източната академия в Будапеща (1933-1934), откъдето придобива диплом за счетоводител по баланси (Gergely 1988).

През 1932-1933 г. от САЩ се завръща в Сегед унгарският биохимик от еврейски произход Алберт Сент-Дьорди¹⁰. Той вече е световноизвестен учен, по-късно става и носител на Нобелова награда. Сегедският университет му възлага ръководството на Биохимичния институт, в чиято сграда той се настанява да живее заедно със семейството си. Дъщеря му Нели е с две години по-малка от Шара и учат заедно в гимназията. Бързо се сприятеляват, след което Шара се запознава и със семейството на големия учен, като става чест гост в дома му. Алберт Сент-Дьорди много харесва дейната, прагматична и с пъргав ум Шара, поради което започва да я напътства и подпомага в нейното развитие. Междувременно тя чувства неудовлетвореност от обучението си в университета и търси нови предизвикателства в живота. Големият учен често ѝ казва, че докато е млада трябва да пътува, за да опознае света и така да се обогати душевно. С тази идея в главата тя приема предложението на съпругата на А. Сент-Дьорди, да ѝ съдейства за намиране на работа като детска възпитателка в някое английско семейство. Това ще ѝ позволи по-добре да научи английски език. Така през 1934 г. тя заминава за Нюкясъл, Великобритания, където започва да се грижи за детето на английско семейство. Впоследствие работи като помощничка в домакинството и на други семейства, като междувременно посещава лекции в Дюрхамския университет,

⁷ Дюла Ортутай (1910-1978) е изявен учен, професор, университетски ректор, академик (1958-1978), водеща фигура на Будапещенската школа етнографи и фолклористи, директор на Изследователската група (институт) за етнография при УАН, председател на Унгарското етнографско общество, общественик и политик, министър на религията и образованието (1947-1950).

(https://hu.wikipedia.org/wiki/Ortutay_Gyula) (11.04.2018)

⁸ Габор Толнай (1910-1990) е литературен историк, есеист, съставител и редактор на много литературни поредици и издания, университетски преподавател и член на УАН (1962-1990).

([https://hu.wikipedia.org/wiki/Tolnai_Gábor_\(irodalomtörténész\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Tolnai_Gábor_(irodalomtörténész))) (11.04.2018)

⁹ Ференц Хонт (1907-1979) е театрален режисьор и естет. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Hont_Ferenc) (11.04.2018)

¹⁰ Алберт Сент-Дьорди (1893-1986) е един от най-изявените унгарски учени – лекар и биофизик. За приноса му по откриване на витамин С, а по-късно и на витамин Р, е награден с Нобелова награда за медицина и биология (1937). Той е първият ректор на университета „Миклош Хорти” в Сегед (1940-1941), член е на три научни академии – Унгарската, Съветската, Американската, а също унгарски народен представител (1945-1947). По време на войната емигрира в САЩ, където и почива. На негово име са учредени две награди – в Унгария (1991) за постижения във висшето и средното образование и в САЩ (2005) за върхови постижения при изследване на раковите заболявания.

(https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent-Györgyi_Albert) (11.04.2018)

Североизточна Англия. По-късно се премества да работи в Лондон и посещава лекциите в специалност Английска филология на Лондонския свободен университет. Оттам получава диплома за учител по английски език, с която има право да преподава по целия свят, но не и във Великобритания. При пребиваването си в Лондон обществено дейната и любознателна Шара Кариг се запознава отблизко с политическите идеи на реформаторите социалисти, които ѝ допадат. Често посещава сбирки на Обществото „Фабианус“, където социалистите провеждат своите дискусии и просветна дейност.

След три години в чужбина тя се завръща в Унгария през 1937 г. По това време властите в страната се опитват да намалят процента на безработица сред висшите. Издадено е разпореждане, според което всички завършили висшето си образование младежи, говорещи чужди езици, трябва да започнат първата си работа в някое производствено предприятие на страната. С това се цели намаляване на безработицата, подсилване на производството с образовани кадри, а чрез личните познания на младите хора се осъществява пряка стопанска връзка на унгарските предприятия с чужди производители и пазари. При тези обстоятелства Шара Кариг започва работа като отговоряща за търговската кореспонденция на английски и немски в будапещенската кантора на „Завода за желязо и машини“, от град Шалготарян. Там нейн пряк началник става завърналият се от емиграция във Франция Пал Юстус¹¹, който е известен идеен ръководител на унгарските социалдемократи. Тази ярка обществена и политическа личност оказва силно влияние за промяна светогледа на Шара Кариг, за преосмисляне на нейната собствена идейна и обществена позиция. До този момент тя не се занимава с политика и се самоопределя като „индивидуален анархист“. Под въздействие на Пал Юстус осъзнава моралната необходимост да заема активна гражданска позиция по наболели обществени въпроси, при все нарастващото напрежение в живота на страната и по света. От този изявен политик тя научава много за обществено ангажирания начин на мислене, за логиката при оценка на събитията и за социалната диалектика на живота.

След две години работа в завода е приета за служителка във Валутния отдел на Търговската банка на Будапеща, благодарение на това, че владее английска стенография. Там работи около две години. По това време и в унгарското общество, подобно на други държави в Европа, започват да се засилват настроенятия против евреите. Появяват се първите закони от антиеврейското законодателство. Започват масови уволнения на евреи от работа, ограничаване на техните граждански права, отнемане на имуществото им и други форми на насилие над тази повече от осемстотинхилядна общност. Младата жена не може да разбере, а още повече спокойно да приеме това, което става в страната и по света. С близки приятели обсъжда случващото се и осъжда равнодушието на обществото спрямо тази несправедливост, зад която се крие ужасното лице на бъдещото нечовешко поведение към различните. Скоро приятелите на Шара Кариг, а и тя самата, стигат до общата идея, че „след като законите

¹¹ Пал Бернат Юстус (1905 – 1965) е поет, преводач, обществено ангажиран писател, политик и идеолог на унгарските социалдемократи през първата половина на XX век. Роден в семейство, изповядващо юдаизма, той няколко години живее в емиграция във Виена, Берлин и Париж. В годините на Втората световна война е изпратен в трудов лагер, от където избягва при партизаните на Йосиф Броз Тито. След завръщането си в Унгария става един от подсъдимите в скалъпения политическия съдебен процес срещу комуниста Ласло Райк, като е осъден на доживотен затвор (1949), а после освободен и реабилитиран през 1956 г. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Justus_Pál)(11.04.2018.)

са нечовешки, то те не трябва да се спазват” (Nyáru 2015: 84). Така тя за първи път, през 1939 г., нарушава закона, насочен срещу евреите, когато чрез подправени документи осигурява квартира в Будапеща на семейство полски евреи, преследвани в страната си. Когато осъзнава, че това закононарушение успешно спомага, за да се спасят хора от преследване, тя осигурява квартири на още десетина семейства бежанци по същия начин.

Междувременно Втората световна война е започнала пагубното унищожение на милиони човешки животи. През 1941 г. Шара Кариг се премества да работи като служителка в кантората на Акционерно дружество „Шомшич”, което търгува с вино. Там се запознава със стопанския директор Оскар Зеркович¹² и под негово влияние първоначално сътрудничи на Социалдемократическата партия, а през 1943 г. става и нейн член. Преследванията на евреите са масови и все повече се засилват. Нейният близък приятел от студентските години в Сегед, големият унгарски поет Миклош Радноти, поради еврейския си произход първоначално е изпратен в трудов лагер в Унгария, а по-късно в концентрационния лагер Аушвиц-Биркенау. Тя укрива ръкописите и библиотеката му зад бъчвите в склада за вино, за да ги опази. В тези години немските окупационни войски и унгарските фашисти, т. нар. „нилаши”¹³ започват масови гонения, погроми и убийства на евреи, католици и прогресивни лявомислещи хора. Това поражда недоволство и напрежение в обществото, което води до появата на организирано съпротивително движение в страната. Оскар Зеркович е съмишленик на антифашистката съпротива. Той добре познава идейните виждания на своята служителка, поради което ѝ се доверява. От своя страна съпругът на приятелката ѝ от младежките години Нели Сент-Дьорди – Дьорд Либик¹⁴ я свързва с членове на нелегалната организация. Така Шара Кариг влиза в близки отношения с хората от съпротивата и макар да рискува живота си, заедно с книгите в склада за вино укрива и част от оръжието на антифашистката съпротива, организирана от Ендре Байчи-

¹² Оскар Зеркович (?-1948) е роден в заможно семейство, което се занимава с търговия на вино. По време на преследванията на евреите се включва в съпротивата, като през 1944 г. е арестуван и осъден на 15 години затвор. При отстъплението на нацистите е откаран в Бавария, където е освободен от американските войски. През 1947 г. е арестуван отново, но вече от унгарските служби за сигурност, и е осъден като шпионин от съветски съд на 25 години, след което е изпратен в трудов лагер в Иркутск, където умира. (<http://zerkovitz.hu/zerkowitzpeter.htm>) (11.04.2018)

¹³ Това са членове на унгарската националистическа вождистка Партия на кръстосаните стрели, т. нар. „нилаши”, ръководена от Ференц Салаш (1897-1946). Партията официално съществува между 15 март 1939 и 24 август 1944 г., а също и след осъществения от нея фашистки преврат на 16 октомври 1944 г. до 1 май 1945 г. През 170-те дни на своя режим нилашите продължават спряното на 7 юли 1944 г. от Миклош Хорти депортиране на унгарски евреи във фашистките концентрационни лагери. Под ръководството на Адолф Айхман и със сътрудничеството на правителството на нилашите стотици хиляди евреи и цигани са откарани в лагерите на смъртта. Още в нощта на преврата са убити няколко хиляди евреи на брега на Дунава. Десетки хиляди други са избити от въоръжените отряди на нилашите в различни части на страната и в еврейското гето в Будапеща.

¹⁴ Дьорд Либик (1919-1995) е инженер, изявен спортист и автор на мемоарна литература, който през 1944-1945 г. се свързва с организацията на шведския дипломат Раул Валенберг в Будапеща. След войната работи в Министерство на информацията в Будапеща, а през 1957 г. емигрира в Швеция. През периода 1970-1980 г. работи като сътрудник на стоколмския Институт „Каролинка”, а през 1991 г. се завръща в Унгария. В Унгария на негово име е учредена награда, присъждана на борците за свобода, демокрация, против расизъм и всякакъв вид диктатура (2012). (http://epa.oszk.hu/02600/02690/00012/pdf/EPA02690_aghegy_2007_18-19_2346-2348.pdf) (11.04.2018)

Жилински.¹⁵ Десетилетия по-късно журналистите, питайки я за нейното участие в съпротивата, винаги остават озадачени от отговора на въпроса, защо не е удостоена със званието „Активен борец против фашизма и капитализма”. Шара Кариг отговаря по един и същ начин: „Никога не се заявих като участник в съпротивата. Аз организирах своя самостоятелна съпротива.” (Gergely 1988: 13).

След окупацията на Унгария от германците (19 март 1944 г.), Шара Кариг е уволнена от Акционерното дружество „Шомшич” поради изповядване на леви идеи и съпричастност към хората, които не приемат фашисткия режим. В годините на Втората световна война Унгария е на страната на хитлериска Германия, като изпраща свои войски на Източния фронт. Според едно разпореждане на правителството от 1941 г. завърналите се в отпуск от фронта войници имат право да сключат брак по бързата процедура, чрез оформяне на всички необходими документи само за един ден. Узнавайки за тази възможност Ш. Кариг търси да се сдобие с данни от документите на такива войници. Те са крайно необходими, защото след окупацията на страната тя е влязла в конспиративна връзка и с известния професор по международно право Кароли Сладиц.¹⁶ Неговият син Имре Сладиц създава в своето жилище цяла „фабрика” за изработване на фалшиви документи. С тях той снабдява избягалите от пленнически лагер английски офицери-пилоти, които са свалени над унгарска територия (Kertész 1986: 3). От Имре Сладиц тя се научава на тънкостите как да подправя документи. Веднъж овладяла това умение Ш. Кариг създава своя нелегална работилница в жилището си, където освен изработване на документи, отпечатва и позиви на нелегалната съпротива. В тези ужасни за човечеството години тя е невероятно смела и без да се замисля ежедневно рискува живота си, за да спаси този на други хора. След десетилетия, една от участничките в организацията по подправяне на документи – съпругата на Ласло Рьорер, дава следната откровена оценка за поведението на своята дългогодишна приятелка Шара „Това е един от най-смелите и най-благородни хора, с които ме е срещал животът!” (Kertész 1986: 4).

Шара Кариг използва по свой неповторим начин личните данни на завърналите се войници. За мен само безпределно смела жена, всецяло отдадена на спасението на другите, би могла да измисли и приложи подобна гениална схема. С придобитите данни тя фалшифицира кръщелни свидетелства. Те са ѝ необходими, за да могат съпрузите евреи на нейни приятелки да сключат с нея брак по бързата процедура. С идеята да спаси тези мъже от явна гибел така тя сключва осем фиктивни брака с личното си име в различни райони на Будапеща. По този начин с издадените официални документи тя

¹⁵ Ендре Байчи-Жилински (1886-1944) произхожда от благородническо семейство. По образование е юрист, работи в адвокатска кантора и като секретар на главен жупан. Той е изявен журналист, народен представител, политик, офицер от резерва. Участва в Първата световна война, където е тежко ранен. Активно се противопоставя на Унгарската съветска република (1918), поради което е преследван от болшевиките и принуден да емигрира във Виена. В годините преди Втората световна война застава срещу набиращата популярност идеология на националсоциализма в Унгария. Поради непримиримата си антинацистка позиция е арестуван от Гестапо и вкаран в затвора, през март 1944 г., но през октомври, по настояване на унгарското правителство, е освободен. През ноември ръководи учредяването на Унгарския национален въстанически освободителен комитет, който обединява различни демократични сили в единен фронт, за въоръжена борба срещу немските окупатори и унгарските фашисти. Две седмици по-късно е арестуван, осъден по бързата процедура и обесен през декември. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Bajcsy-Zsilinszky_Endre) (11.04.2018.)

¹⁶ Кароли Сладиц (1871-1956) е един от най-изявените унгарски прависти, университетски професор и редовен член на УАН. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Szladits_Károly) (12.04.2018)

създава нова самоличност на преследваните мъжете. Осъществяването на това спасение е възможно поради разпореждането от 1941 г. и факта, че по това време липсва единен регистър на гражданските бракове в страната. По този начин „оженените” за Шара Кариг придобиват нова самоличност с действителни документи за „чисти” унгарци. За по-голяма убедителност на новата им самоличност тя изготвя и допълнителни документи за всеки от тях като карти за градския транспорт, различни пропуски и пр. Подобни изработва и за много други еврейски бежанци, избягали английски военнопленници, членове на нелегални организации, дезертъри от армията. С нейна помощ стотици хора придобиват нова самоличност, което ги спасява от преследване и явна смърт. В дейността си тя не проявява никакви политически, етнически или религиозни пристрастия към хората, които се обръщат към нея за помощ. Сред безброя на стотиците спасени от нея има унгарци и евреи, поляци и англичани, католици, юдеи и атеисти, демократи и комунисти. Това е много широк спектър от различни представители на обществото, които в този исторически момент попадат в категорията на преследвани и подлежащи на изстребление (Nyáry 2015: 85). В единия край на този дълъг списък стои отявлената католичка Маргит Шлахта¹⁷, а в другия е крайният комунист, артистът Тамаш Майор¹⁸.

В тези страшни, ужасни за човечеството години, Шара Кариг с пълно съзнание и целеустременост жертва живота си ден след ден, ала не с мисъл да извърши геройство, което ще я прослави или донесе награда, а защото като морален и честен човек се съпротивлява на жестокостта на времето, на равнодушието и страха, обхванал унгарското общество, и на вълнообразно нарастващата човеконенавист към другия, различния. В това се състои героизма на крехката жена Шара Кариг, която в едно жестоко и безчовечно време намира сили да извиси величието и достойнството на човешкия дух!

В собствения си дом, освен работилница за фалшиви документи, тя непрекъснато приютава и укрива различни бежанци. В сътрудничество с англичанката Евелин Гор-Симес¹⁹ успява да спаси и няколко свалени над унгарска територия английски офицери-пилоти, които са избягали от военнопленнически лагер.

Обществено-политическата ситуация в Унгария рязко се променя след окупацията на страната от германците. По нареждане на Райха са изпратени Адолф Айхман и Едмунд Весенмайер, за да решат „еврейския въпрос” в Унгария. Започва масово депортиране на евреи към концентрационните лагери. За кратко време от окупацията до юли 1944 г. са депортирани около 445 000 души, от тях 434 402 в лагера на смъртта Аушвиц-Биркенау. По разказа на двама избягали оттам евреи е създаден документа „Протокол Аушвиц” (1944), разкриващ цялата истина за масовото унищожение на

¹⁷ Маргит Шлахта (1884-1974) произхожда от полско благородническо семейство. Тя е монахиня в католически манастир, изявена феминистка, първата жена народен представител в Унгарския парламент (1920-1922). (https://hu.wikipedia.org/wiki/Slachta_Margit) (13.04.2018)

¹⁸ Тамаш Майор (1910-1986) произхожда от православно семейство. Той е великолепен артист, театрален режисьор, директор на Народния театър (1945-1962), университетски преподавател, два пъти лауреат на държавната награда „Кошут”. От младежките си години изповядва крайни комунистически възгледи, два пъти е избран за народен представител и повече от десетилетие работи като висш партиен функционер. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Major_Tamás) (13.04.2018)

¹⁹ Евелин Гор-Симес (1918-1998) е англичанка, която по време на войната работи в независима международна хуманитарна организация, разположена в Будапеща. (13.04.2018) (<http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/aa09e8b2-917a-4ba0-858d-72a02e7d516b>)

евреите. Документът е изпратен на управляващия Унгария Миклош Хорти (1868-1957), до папата, правителствата във Вашингтон и Лондон. Това поражда вълна от международно недоволство. Под този натиск на 6 юли 1944 г. М. Хорти с военна сила спира депортирането на евреите от страната.

Още през пролетта на 1944 г., по препоръка на баронеса Гизела Апор²⁰, Ш. Кариг е поканена от Партията на мира да работи като доброволка в Международния червен кръст. Тя отдавна е във връзка с тази партия, чиито ръководители оценяват нейното доблестно човешко и гражданско поведение, както и изключителни организационни качества. Тя постъпва на работа в Детския отдел на Шведския червен кръст, като с това започва нейната системна нелегална дейност по спасяване на хора от ужасите на войната и от физическо унищожение в концлагерите на смъртта, на няколко хиляди еврейски бебета и деца на преследвани унгарски, словашки и полски граждани (Nyáry 2015: 84).

В Детския отдел нейн пряк ръководител е шведката Аста Нилсон²¹, която спасява деца още по време на Първата световна война. Ръководител на мисията на Шведския червен кръст е Валдемар Ланглет²², който, заедно със съпругата си Нина, влага всички

²⁰ Гизела Апор де Алтора (1886-1971) е баронеса, родена в унгарско благородническо семейство в селище, намиращо се днес в Румъния. Тя е монахиня, отдала живота си на хуманитарна дейност, до 1945 г. е председател на Унгарския червен кръст.

(<https://www.geni.com/people/Gizella/6000000016557233742>) (13.04.2018)

²¹ Аста Нилсон е шведка, роднина на шведския крал Густав V. Тя пристига в Будапеща през 1944 г., за да помага в спасителната мисия на Шведския червен кръст, организирана от семейство Валдемар и Нина Ланглет. При един от набезите на нилашите в дом, където са укривани еврейски деца, тя е арестувана, малтретирана и благодарение само бързата намеса на Раул Валенберг е спасена.

(<https://www.holocaustrescue.org/swedish-diplomats-who-rescued-jews/>) (14.04.2018)

²² Валдемар Георг Ланглет (1872-1960) е шведски журналист, писател, езиковед, един от първите есперантисти в света, университетски преподавател, служител в посолство, културно аташе, председател на Шведския червен кръст в Будапеща (от май 1944 г.). Още след немската окупация на Унгария той започва да помага на евреите, като укрива преследваните заради етническа и религиозна принадлежност. Заедно с втората си съпруга – рускинята Нина Николаевна Боровкова (1896-1988), организират и ръководят мащабна акция по спасяване на евреите в Унгария под егидата на Шведския червен кръст. Благодарение на тяхната дейност са спасени към 25 000 души. В начинанието си не получават подкрепа от Шведското посолство, като посланикът само наблюдава и изтърпява техните действия, поради което са принудени да разпродадат цялото си семейно имущество в Унгария, за да финансират спасителната мисия. По многократно настояване на В. Ланглет пред шведския крал Густав V, за да се изпрати опитен дипломат в помощ на спасителната операция, Външно министерство командирова неопитния, неизявен в нищо и неориентиран в ситуацията Раул Валенберг за секретар на посолството в Будапеща. Той е натоварен със специални пълномощия да съдейства по издаване на документи на преследваните евреи. Посолството увеличава броя на издаваните и до този момент т. нар. „защитни паспорти”, с право получилите ги да отпътуват за Швеция, което спасява хиляди хора от преследване и депортиране в лагерите на смъртта. Обаче след фашисткия преврат на нилашите (16 октомври 1944 г.) официално е прекратена дейността на Шведския червен кръст, поради което спасителната акция се поема от междуременно създаденото Шведско-унгарско общество, но не задълго, защото семейство Ланглет е принудено да се укрива поради започнало преследване срещу тях самите от страна на нилашите. След завземане на Будапеща от съветските войски семейството продължава своята хуманитарна дейност до май 1945 г., когато поради тежко заболяване и крайно изтощение В. Ланглет е принуден да се завърне в Швеция, заедно със съпругата си. Години наред семейството живее в голяма мизерия, защото е разпродадо цялото си имущество, но въпреки това активно събира помощи за пострадалите унгарски граждани. Веднага след войната дейността на семейство Ланглет по спасяване на хиляди човешки животи не е зачетена и удостоена с официално признание от шведската държава, за разлика от Раул Валенберг. Едва през 1946 г. Валдемар Ланглет получава „Кръст за заслуги на Унгарската Република”,

сили за спасяване на евреите. Дейността им е активно подпомагана от секретаря на Шведското посолство Пер Ангер²³. На по-късен етап за успеха на хуманитарната операция съдейства и нарочно изпратеният секретар към посолството – Раул Валенберг²⁴, който получава превишаващи длъжността му пълномощия за издаване на

като първо признание от унгарската държава, а в същата година двамата със съпругата си получават и „Сребърен медал за заслуги на Червения кръст”. Под оказан силен обществен натиск едва през 1949 г. му е присъден Кралския рицарски орден „Полярна звезда” на Швеция. Пет години след смъртта му двамата със съпругата му са удостоени със званието „Праведник на света”, като в тяхна чест е посадено дърво в алеята на Мемориала „Яд Вашем”, Йерусалим (1965).(https://hu.wikipedia.org/wiki/Valdemar_Langlet; <https://www.holocaustrescue.org/swedish-diplomats-who-rescued-jews/>) (13.04.2018)

²³ Пер Йохан Валентин Ангер (1913-2002) е дългогодишен шведски дипломат, който по време на Втората световна война е секретар на посолството в Будапеща. Там той подпомага дейността на Раул Валенберг по издаване на „документи за закрила” и шведски „защитни паспорти” на преследваните евреи. След края на войната прави многократни опити да установи каква е съдбата на изчезналия Раул Валенберг, взет в плен от съветските войски през 1945 г. През 1980 г. е удостоен със званието „Праведник на света” от Института „Яд Вашем”, Йерусалим. (https://en.wikipedia.org/wiki/Per_Anger; <https://www.holocaustrescue.org/swedish-diplomats-who-rescued-jews/>) (14.04.2018)

²⁴ Раул Густав Валенберг (1912-?1947) е швед, роден в семейство на заможни банкери. Завършва архитектура в САЩ, но започва работа като банков чиновник в Хайфа. Поради незаинтересованост към банковото дело, слаби познания и липса на предприемачески качества, дядо му, който е негов настойник, не го допуска да работи в преуспяващата семейна банка в Стокхолм, а го насочва към малко търговско дружество, собственост на унгарския еврейин Калман Лауер. Поради тази причина той два пъти пътува до Унгария по търговски дела на фирмата (1942, 1943). По многократно настояване на Валдемар Ланглет шведското Външно министерство решава да изпрати служител в Будапеща, в помощ на спасителната мисия. Обаче под натиска на представители на едрия капитал и лично на корабособственика Свен Сален, който има търговски интереси в Унгария, и с подкрепата на Калман Лауер, също със стопански интереси там, за длъжността е избран Раул Валенберг. Тогава той е 32 годишен, без дипломатически опит, без име и познанства в политическите среди, не знае унгарски. Изборът пада върху Раул Валенберг не поради личните му качества, а по идея на Свен Сален, който го предлага на Ивер Олсен, стоколмският резидент на американското външно разузнаване, като предложението е подкрепено от американския Комитет за бежанците от войната (War Refugee Board) и от посланика на САЩ. Така първоначалната идея за командироване на Р. Валенберг е съчетание от лични стопански интереси и обществени такива на отделни чуждестранни организации. Отсъства замисъл за организиране или разширяване мащаба на спасителната мисия на преследваните евреи, каквато вече се провежда от Валдемар Ланглет. Раул Валенберг се включва в тази дейност, без да е наясно с нейната същност, поради което няма съществено участие и принос в разгръщането ѝ. Той основно оказва помощ на спасителната мисия в качеството си на служител в посолството, който съдейства за улеснено издаване на т. нар. „защитни паспорти” на около 4 500 евреи (до август 1944 г.), с право да пътуват до Швеция. Тези документи представляват известна защита за преследваните от фашистката власт. Стабилно финансово подпомаган от Комитета за бежанците от войната Р. Валенберг започва да изгражда своя мрежа от връзки сред политическите и властови кръгове на страната. Дейността му е улеснена от благоприятно развитие на бързо променящата се вътрешно политическа ситуация, в резултат на военните загуби на Германия. Поради сериозните успехи на съюзниците унгарските власти не оказват съществени затруднения на дейността му по издаване на „защитни паспорти”. Публично той не се противопоставя на преследването на евреите, макар понякога да ги придружава до границата с Австрия и защитава от нападения на унгарските фашисти. Придобил обществена известност ролята му в спасителната мисия нараства, особено след преврата на нилашите (15 октомври 1944 г.) и управлението на Ференц Салаша. Ала след ноември 1944 г. спасителната мисия е силно ограничена. През декември правителството забранява дейността на Шведския червен кръст, завзема Шведското посолство и спира всяко действие по спасяване на преследваните. След завземане на Будапеща от съветската армия Р. Валенберг се предава на руснаците (януари 1945 г.), след което е изпратен във военнопленнически лагер, откъдето следите му изчезват завинаги. По-нататъшната му съдба е неизвестна, както и годината на смъртта му. През 1963 г. е обявен за „Праведник на света”, като в негова чест е издигнат паметник и посадено дърво в алеята на Мемориала „Яд Вашем”, Йерусалим. Негови паметници има издигнати още в Унгария, Словакия,

„защитни паспорти” на преследваните евреи. Първоначалната идея на Валдемар Ланглет и Аста Нилсон е всички спасени от еврейското гето деца, които се укриват при различни семейства, да бъдат събрани и настанени в отделни детски домове под закрилата на Шведския червен кръст. За целта, със средства на организацията и съдействие на посолството, са наети няколко квартири и седем къщи, превърнати в официални сиропиталища, в които са настанени укритите бебета и деца. Организаторите успяват да създадат един полуофициален „статут на защитени” на тези домове, с който унгарските власти за известно време се съобразяват. Шведският червен кръст издава официални „документи за закрила” на настанените там евреи – възрастни и деца, като на хора, които са в процедура да получат шведско гражданство. По този начин са спасени няколко хиляди души. Валдемар Ланглет създава небивала по размерите си организация по спасяване на преследваните, в която работят основно доброволци, разпределени в 12 групи. Към дейността той привлича монаси и монахини от общо седем манастира и метоха, в които са настанени основно деца и бебета с техните майки. Много от тези деца доброволците намират рано сутрин, оставени пред помещението на Червения кръст. В повече от случаите преследваните родители нямат време дори да дочакат служителите и изоставят децата си с надеждата, поне те да оцелеят (Kertész 1986: 2).

Познавайки сложната и непредвидима ситуация Ш. Кариг предлага на ръководителите спасените деца да се снабдяват с фалшиви документи с нова, унгарска самоличност, след което да бъдат настанявани във вече съществуващи официални домове и църковни приюти за сираци и изоставени деца в страната. Това би ги предпазило от непредсказуемите и неконтролируеми действия на развилнелите се унгарски фашисти. Ръководителите се съгласяват с нея, като по този начин са спасени между хиляда и две хиляди бебета и деца. Точната бройка никога не ще се установи, защото поради конспиративния характер на действието, не се водят никакви записки и документи. Голяма част от децата са настанени в повече от 50 различни детски заведения в цялата страна, дори са укрити и такива бежанци, избягали от Трансилвания, днешна Румъния. Деца се укриват и в много унгарски семейства в провинцията. Всички те са успешно спасени по време на гоненията, докато част от настанените в шведските сиропиталища на Червения кръст имат трагична съдба след многократни нападения на унгарските фашисти.

Практика преди укриване на децата е да им се подготвят фалшиви документи с нова самоличност и да бъдат научени на новите си имена и биографии. А за по-голяма достоверност задължително научават еврейските деца да казват Отче наш и две християнски молитви на унгарски. С упоменатата практика е свързан един покъртителен спомен от живота на Шара Кариг, който е споделен в едно от нейните редки интервюта по темата. През 70-те години на миналия век тя отива на почивка заедно с млада преподавателка, която познава от години. С нея тя никога не е разговаряла по лични теми, но в един дъждовен ден, седейки на верандата, младата жена в откровение споделя трагичната си съдба. Разказва как хора от Червения кръст я

Канада, Бразилия и др. В Унгария на негово име са кръстени улици и училища. През 1981 г. е обявен за почетен гражданин на САЩ, през 2003 г. – на Будапеща, а през 2012 г. му е присъдено най-високото американско отличие „Златен медал” на Американския конгрес.

(https://hu.wikipedia.org/wiki/Raoul_Wallenberg; <https://www.holocaustrescue.org/swedish-diplomats-who-rescued-jews/>; https://hu.wikipedia.org/wiki/Szálasi_Ferenc) (14.04.2018)

спасяват от депортиране и сигурна смърт в газовите камери на Аушвиц. Как е настанена от тях в едно унгарско семейство, като ѝ осигуряват унгарски документи за самоличност. Шара Кариг напрегнато слуша драматичния разказ на младата жена, която казва:

„Ала преди това една много любезна жена ме научи да се моля на унгарски. – казва учителката.

А, ти помниш ли я? – пита Шара.

Разбира се! – казва жената и много точно описва как е изглеждала, и как е била облечена.

Тази жена ... бях аз. – тихо отронва Шара.

Но, това значи, че ти си спасила живота ми!? – извиква потресена младата жена.” (Kertész 1986: 3).

За съжаление точният брой на спасените деца и възрастни, със съдействието на Шара Кариг, никога няма да стане известен. В едно свое изказване по този въпрос тя споменава, че става дума за между хиляда и две хиляди спасени евреи, унгарци, словаци, поляци и англичани. На фона на ужасната статистика за избити 569 000 унгарски евреи²⁵, по време на Втората световна война, спасените са доказателство за нейната себеотдаденост на мисията и готовността за саможертва в името на живота на другите. За този, изпълнен с ежедневна смъртна опасност, но и безпределна човечност, период от своя живот Шара Кариг, десетилетия по-късно, споделя откровено следното:

„Човек не трябва да се страхува от смъртта. По време на немската окупация, а също и в затвора не се страхувах от смъртта, а от това да не осакатея телом и духом.” (Gergely 1988: 14).

След края на Втората световна война при нея идва един английски военен майор, за да ѝ връчи специалното отличие „Александър”, с което Великобритания изразява благодарността си за многото спасени от нея английски военнопленници. Офицерът отправя към нея и официално предложение да приеме английско гражданство. Макар до този момент това да е единствената официално изразена държавна благодарност за проявения от нея неизмерим героизъм и всичко сторено по време на войната, тя категорично отказва. Като демократично устроен човек и родолюбец желае да отдаде всички свои сили за възстановяване на родината си.

В резултат на военните действия в Будапеща, през зимата на 1944-1945 г., нейното жилище е разрушено и необитаемо. Поради тази причина тя се премества в гр. Бая, заедно с родителите си. Там няколко месеца работи под ръководството на социалдемократата Шандор Милок²⁶, пълномощник на правителството към Комитета по завръщане в родината. Шара Кариг активно участва в дейността на организацията, чиято основна задача е да открие и подпомогне завръщането в Унгария на десетки хиляди млади бежанци, депортирани в лагерите евреи, военнопленници и оцелели след

²⁵ Преди Втората световна война в населените с унгарци земи живеят 825 000 евреи. В резултат на Холокоста са унищожени 69% от тях, което е невиджано по размерите си чудовищно престъпление. (<https://www.masodikvh.hu/erdekessegek/haborus-bunok/25-a-holokauszt-aldozatainak-szama>; https://hu.wikipedia.org/wiki/Zsidó_holokauszt_Magyarországon) (16.04.2018)

²⁶ Шандор Милок (Шандор Молнар) (1887-1959) е журналист и редактор на в. „Непсава”, политик, член на унгарската Социалдемократическа партия от 1914 г., изключен от нея през 1948 г. Бивш концлагерист в Маутхаузен (1944-1945). (https://hu.wikipedia.org/wiki/Millok_Sándor) (19.04.2018)

войната унгарци, останали зад граница. Тя пътува до бежанските лагери в някои страни на Европа, за да издирва, призовава и подпомага завръщането на тези хора. През 1946 г. Унгарската комунистическа партия (УКП) създава своя организация по завръщане на бежанците и с това се прекратява дейността на социалдемократите.

Дейната Шара Кариг си намира нова работа като отива в Будапеща и до септември 1947 г. е преподавател по английски език към Британския съвет, като обучава учители от средните училища. Междувременно тя продължава членството си в Социалдемократическата партия и като признание за активната си обществена дейност на два пъти е избрана за делегат на партията (1945, 1947) от втори изборителен район в Будапеща. За парламентарните избори нейната партия ѝ възлага задачата да бъде организатор и главен координатор на повече от петдесет секции във Втори изборителен район. Изключително наблюдателната, прецизна и досетлива Шара Кариг още в началото на изборния ден (1 септември 1947 г.) забелязва опит да се фалшифицират изборните резултати. Възможност за това дава употребата на синя бюлетина, с която имат право да гласуват онези граждани, които нямат постоянно местожителство в съответния изборителен район или поради някаква причина се налага временно да пребивават в него, в деня на изборите. Тя забелязва камион, пълен с работници в празнични гащиризиони, спрял пред нейната секция, които идват да гласуват със синя бюлетина. Този факт поражда нейното съмнение, поради което записва номерата от личните документи на гласувалите с такава бюлетина. След това се свързва с представителите на своята партия в останалите изборни секции на района и ги предупреждава да проверяват данните на всички, които идват да гласуват със синя бюлетина, като ѝ съобщават по телефона за това. При установяване на повторно гласуване тя иска от властите отнемане на бюлетината, личните документи и задържане на извършителите от полицията. В резултат на нейните организационни действия до края на изборния ден има няколко десетки души задържани в полицейските участъци за изборна измама. Вечерта, след приключване на изборите, тя взема отнетите лични документи, сини бюлетини, и се приготвя да тръгне, когато представител на УКП в секцията я призовава да му ги даде, той да ги отнесе в полицията. Шара Кариг категорично отказва, като заявява, че ще ги предаде лично на министъра на правосъдието, социалдемократа Ищван Риеш.²⁷ Тогава представителят на Комунистическата партия се обръща към нея заплашително с думите: „Другарко Кариг, Сибир не е така далече!“, на което тя не обръща особено внимание (Gergely 1988: 13). Още същата нощ секретарят на УКП в района докладва за случилото се на ръководството на партията, което поражда драматични последици в живота на Ш. Кариг.

Разкритията около изборната фалшификация предизвикват невероятен политически скандал, останал в историята като „измамата със синя бюлетина“. На следващия ден – 2 септември, при излизане от дома си, тя е спряна от няколко очакващи я цивилни, които се представят за служители на Стопанска полиция. Те я обграждат и приканват да отиде с тях в полицейския участък, за да даде показания за случилото на изборите. Шара Кариг иска да види призовката, при което един от цивилните иронично ѝ подхвърля, че такава нямат, но след като настоява, ще има документ и пред нея попълва една празна бланка на коляно. Цивилните и няколкото въоръжени се качват с нея в една лека кола със затъмнени стъкла и я откарват в сграда в центъра на Будапеща. Там се

²⁷ Ищван Риеш (1885-1950) е политик, член на унгарската Социалдемократическа партия, министър на правосъдието, спортен деятел. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Ries_István) (19.04.2018)

помещава съветското военно контраразузнаване, в чиито ръце е предадена с устното обвинение, че е участничка в международна шпионска организация. Така тя става една от първите жертви на произвола на настъпващия комунистически режим. За задържането не съобщават на близките ѝ. Нейното странно и внезапно изчезване силно обезпокоява ръководителите на Социалдемократическата партия, поради което те правят многократни запитвания относно местонахождение ѝ до министъра на вътрешните работи – комуниста Ласло Райк²⁸, както и до главния секретар на УКП – Матяш Ракоши.²⁹ Дватама висши функционери и държавници дават уклончиви отговори и обещания да проверят случая. След няколко седмици известяват ръководството на Социалдемократическата партия, че Шара Кариг е била разпитвана от съветското контраразузнаване по подозрение в шпионска дейност и скандала „синя бюлетина”, след което е освободена, и вероятно е напуснала страната. Познавайки характера и отговорното гражданско поведение на своя партиен член, ръководството недоумява и не вярва на казаното. Междувременно страната изпада в сложна следизборна политическа обстановка, защото се подготвя съставянето на коалиционно правителство. При тази ситуация, а и години по-късно, ръководството на социалдемократите не е в състояние да направи нещо повече по издирване и спасение на Ш. Кариг, защото и неговите членове един след друг започват да стават жертви на настъпващата диктатура. Няколко години по-късно (1950) министърът на правосъдието Ищван Риеш е арестуван по фалшиви обвинения и пребит до смърт по време на разпит в затвора на град Вац. Пал Юстус е осъден на смърт в един скалъпен политически процес, заедно с

²⁸ Ласло Райк (1909-1949) е комунистически функционер, първи заместник председател на УКП, политик, народен представител, министър. Като министър на вътрешните работи на Унгария (1946-1948) той е основен и активен организатор по утвърждаване диктатурата на УКП, от периода на култа към личността на Матяш Ракоши, както и прилагане на терора над инакомислещите, като основен политически поход в държавата. Активен организатор е на изборната измама със „синята бюлетина” (1947), основен инициатор на първите скалъпени политически процеси срещу представители на различни демократични партии, църковни институции и видни обществени личности. Поради нарастващата му вътрешнопартийна популярност и опасенията на Матяш Ракоши, че може да го измести от поста му секретар на УКП, е назначен за министър на външните работи от 1948 г. А през 1949 г. срещу него е повдигнато скалъпено обвинение за шпионаж в полза на чужда държава и бившо сътрудничество с фашистката полиция до 1945 г. Заедно с няколко функционери на УКП и политици от други партии е осъден на смърт в бърз и показан политически процес.

([https://hu.wikipedia.org/wiki/Rajk_László_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Rajk_László_(politikus))) (19.04.2018)

²⁹ Матяш Ракоши (Матяш Розенфелд) (1892-1971) по произход е евреин, комунистически функционер и политик, участник в Първата световна война и Унгарската съветска република (1919). Член е на УКП от 1918 г., член е на Коминтерна, политически затворник повече от 15 години, емигрант в СССР. След завръщането си в Унгария (1945) е избран за главен секретар на УКП (1948-1953), а след преименуването ѝ за първи секретар на Унгарска работническа партия (УРП) (1953-1956). От 1945 г. е заместник министър председател, а след фактическото отстраняване от поста на Ференц Наги заема неговата длъжност на министър председател на Н. Р. Унгария (1952-1953). По време на организираният от него култ към личността му, чийто апогей е през 1952 г., налага жестока политическа диктатура в страната. В резултат на нея са проведени десетки скалъпени политически процеси, в които на смърт са осъдени около 200 души. Такъв показан процес е осъществен срещу бившият му съратник и другар Ласло Райк. В резултат на упражнявано държавно насилие през периода са арестувани около 40 000 души, 13 000 са изселени от Будапеща, а към 300 000 са подложени на принудително преселване и отнемане на имуществото в цялата страна. През годините 1950-1953 около един милион души са подложени на целенасочено политическо съдебно преследване, като срещу всеки втори е издадена осъдителна присъда. След снемането му от власт (1956) около 748 000 са помилвани или са им отменени наложените присъди. (https://hu.wikipedia.org/wiki/Rákosi_Mátyás) (19.04.2018)

комуниста Ласло Райк (Pogonyi 1989: 10). В този сложен политически период няма кой да защити и спаси Шара Кариг от произвола на набирация сила комунистически режим, когато се разгръща култа към личността на Мяташ Ракоши.

Затворена в отделна килия, Шара Кариг денонощия наред е разпитвана от съветски военен следовател, който я принуждава да пише по три пъти на ден биографията си. В тези дни над нея не е упражнявано физическо насилие, а е подложена само на психически тормоз (Gergely 1988: 13). След безконечни, но безрезултатни разпити, ръководителят на съветската военна прокуратура ѝ заявява, че по повдигнатите срещу нея обвинения за участие в шпионска организация няма никакви доказателства, поради което очаква скоро тя да бъде пусната на свобода. Обаче след дни пристига разпореждане от Трети отдел на съветското Вътрешно министерство да бъде интернирана за неопределен срок от време, защото нейното присъствие в Унгария би било пречка за демократичното развитие на страната. Откарана е в гр. Дьор, а оттам е изведена в съветската окупационна зона на Австрия. Без да са предявени каквито и да било съдебни обвинения срещу нея, тя е тикната в женския затвор на Баден бай Виена, където вместо по двама души в килия са натъпкани по 15-20 затворнички. Поради тази причина Ш. Кариг приема каквато и да било физическа работа вън от килията като метене, чистене на тоалетни и др., само за да излезе на чист въздух и слънце. В затвора се научава да шие на шевна машина. След няколко месеца престой е откарана в Нойкирхен, където е създаден сборен затворнически лагер за депортиране на политически затворници и военнопленници. Там престоява следващите 4-5 месеца, след което заедно с други унгарци е качена на затворени товарни вагони и през Будапеща и гр. Чап е откарана в лагер край гр. Львов, Украйна. Той е разположен в стари кавалерийски казарми, препълнен с хора, които гладуват и боледуват. Един от лекарите в лагера, след като узнава, че тя знае латински и има известни медицински познания, я взема за помощничка. Помага му в лекуването на хора с въшки, кожни болести и сифилис. Два месеца престоява в този лагер, след което около Коледата на 1948 г. е качена, заедно със стотици други затворници, отново на товарни вагони и през Брянск, Киров и Печора е откарана във Воркута. Това е селище в западното подножие на Урал, намиращо се в северната част на Коми АССР. Там е разположен един от най-големите съветски трудово-възпитателни лагери от системата на ГУЛаг. По съветско време Воркута е лагерен комплекс, където, в резултат на сталинските репресии, са затворени стотици хиляди хора от различни националности. Разположен на 160 км от северния полярен кръг, той е съставен от няколко лагерни селища, в които лагерниците добиват антрацитни въглища, глина и торф в открити мини при изключително ниски температури през цялата година. Основан още през 1931 г. през различни периоди от съществуването му в него са затворени и работят между 100 и 200 хиляди политически и криминални затворници, както и военнопленници. Там атмосферните условия са изключително тежки със средна годишна температура от минус 20 градуса, като през зимата температурите често падат и под минус 40. Лагерниците са принуждавани да вършат тежка физическа работа по 10-12 часа на ден, на открито вън, при това системно недохранвани и подлагани на физически тормоз. Поради тези обстоятелства затворените там хора не издържат повече от няколко години, като всеки ден умират десетки от тях. Смъртността в този лагерен комплекс е много висока, като достига до 80% (Nyáry 2015: 87). Основна задача на началниците е да държат в подчинение затворените в лагера като ги изтощават с работа, чрез която да се добива такава

количество суровини, че с парите от предоставянето им на държавата да се закупува необходимата храна за преживяването им.

Шара Кариг пребивава в различни части на Воркута, като основно работи в открити мини за глина и добиване на торф. В спомените си тя казва, че студът, който обикновено е минус 20-30 градуса не я е мъчил толкова много, колкото непоносимата жега в бараката за 200 души. Понеже се работи на три смени, помещенията непрекъснато се отопляват, за да могат премръзналите и връщаци се от работа бързо да се сгреят. Непоносимата жега и задуха не позволява да се спи спокойно, а за Шара Кариг, която е на горното легло, това е почти невъзможно, поради което лежи на отворен прозорец. Безсънието, непоносимо тежкия студ, недохранването и пълното физическо изтощение на организма ѝ водят до опасна инфекция на ухото през 1951 г., от което се подува половината ѝ глава. При невъзможните лагерни условия и лошата, разрастваща се инфекция, нейната смърт изглежда неизбежна. Ала съдбата, в лицето на един от лагерните лекари, както винаги неочаквано се намесва. Знаейки, че владее латински език, лекарят преценява, че може да му бъде полезна като помощничка, затова се решава да направи операция в опит да я спаси. Благодарение на неговата многократна оперативна намеса и силната воля на Шара Кариг да живее, тя оживява и бавно започва да се възстановява. До пълното си оздравяване работи като медицинска сестра. Първоначално в отделението за женски болести, а след това е преместена в отделението за отворени рани, където се лекуват главно криминални престъпници, умишлено самонараняващи се, за да си осигурят малко почивка. По-късно лагерната управа я премества на по-лека работа в книговезницата, където освен книги се подвързват и много от документите на ГУЛаг. Управата се заблуждава, че като чужденка не може да прочете какво пише в секретните документи. Ала още в Лвов Шара Кариг е започнала да учи украински и белоруски от затворените там хора, а във Воркута вече е усвоила и руския език. Така в книговезницата има възможност да чете руските книги, които подвързва, като там за първи път се запознава с написаното от Михаил Булгаков. По-късно някои от неговите творби тя прекрасно ще преведе на унгарски език.

През годините, прекарани в лагера, тя се запознава с много затворени там руски, украински и белоруски интелектуалци, с които след освобождаването си я свързват сърдечни и искрени, творчески приятелства. При непосилните за крехкото си тяло физически изпитания Шара Кариг поддържа духа си със силата на словото. Съчинява неримувани, бели стихове. Създава потресаващи с откровението си емоционални стихотворения, които поради забрана затворниците да правят записки и ги изнасят във от лагера, тя научава всичките наизуст.

Убийствените климатични условия, гладът и изнурителният труд напълно изтощават организма на Ш. Кариг. В края на шестата година от въдворяването си в лагера тя е вече на ръба на жизнените си сили и изглежда, че едва ли ще успее да преживее там още една тежка зима. Жива я поддържа оскъдната храна, която сама успява да си набави от книговезницата. В нея се работи с лепило, основно приговяно от брашно. От него тя ден след ден успява да задели по малко и понякога приготвя за себе си и сълагерниците си от бараката нещо като палачинки. А, за да се предпазят от убийствения скорбут, си правят горчив чай от борови иглички.

Макар тези тежки за нея и семейството ѝ години да не сломяват борбената Ш. Кариг, те ѝ нанасят дълбока душевна рана. Докато е затворена във Воркута нейният

баща се поболява и умира от мъка. Майка ѝ също много тежко преживява случилото се, в резултат на което се затваря в себе си и по-късно огорчена си отива от този свят.

След смъртта на Сталин (1953) съветските власти вземат решение да прекратят дейността на трудово-възпитателните лагери на ГУЛаг. В резултат на това през август 1954 г. Шара Кариг е в групата на първите лагерници-чужденци, които са освободени. Отслабнала до неузнаваемост и изтощена до крайност тя се завръща в Унгария, без официално да е реабилитирана. Това става едва през 1957 г., след проведенният XX конгрес на КПСС. Мъчи я ужасно безсъние и клаустрофобия. След направен цялостен медицински преглед лекарите преценяват, че в това състояние тя не е способна да извършва физическа работа, поради което на 40 години е пенсионирана като инвалид, за да получава някаква пенсия. Така, макар вече свободна, Шара Кариг е изправена пред света на нищото. Този все още млад човек, преживял толкова много тежки изпитания, като че ли е с приключил житейски път. Ала макар и с изтощено тяло, Шара Кариг притежава силен и борбен дух, който я е спасявал толкова пъти до този момент. Двайсет години по-късно, с мъдростта на своята напреднала възраст, тя ще обобщи ужаса от преживяното със следните думи:

„Вече знам, че затворът и лагерът не са най-страшното нещо, което може да се случи на човек. Единственото ужасно нещо, което може да му се случи, е да не може да се погледне в огледалото и спокойно да надникне в душата си.” (Gergely 1988: 14).

С променена до неузнаваемост външност, без подкрепата на бившите си партийни съратници, част от които са избити, а други интернирани, тя не може да си намери работа. А в нова, социалистическа Унгария, никой не иска да вземе на работа една бивша лагеристка, която при това не е реабилитирана. Към живота я задържа единствено подкрепата на нейните близки, но я мъчи силното чувство, че вече никому не е нужна. А това е тежко страдание за един деен като нея човек. Скоро малкото останали нейни приятели успяват да ѝ намерят работа като преводач от английски и немски, а по-късно и от руски. Получената подкрепа и нейната силна воля връщат Шара Кариг отново към живота. На 40 години тя решава, че за трети път трябва да започне всичко отначало и да остави миналото зад гърба си. По нейните думи:

„Мислех, че всичко, което предстои е само едно допълнение към миналото. Така в действителност започнах да живея своя трети живот.” (Nyáry 2015: 88).

Ала в живота винаги има неочаквани обрати и добри хора. Такъв е случаят на нейната среща с Янош Домокош³⁰, който ѝ има доверие и я назначава на работа първоначално като преводач, а после и като редактор в „Ново унгарско издателство”. След като става главен редактор, а по-късно директор на новосъздаденото издателство за художествена литература „Европа”, той я преназначава (1956). Шара Кариг, която превежда от няколко езика, е принудена да научи един нов, с който никой в издателството не работи. Така тя започва да учи и превежда от български език. Поради

³⁰ Янош Домокош (1921-1987) е журналист, участник в съпротивата срещу немската окупация, член на унгарската Национална селска партия (1945), член на УКП (1948), преводач, главен редактор в „Ново унгарско издателство”, впоследствие прераствало в книгоиздателство „Европа” (1956), където завежда отдел Литература (1956-1965), а от 1965 г. до смъртта си е директор на издателството. (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC03014/03452.htm>) (19.04.2018)

тази причина, от 1957 до 1986 г. тя е основният преводач, редактор и съставител от български език и главен редактор в отдела за българска, руска, украинска и белоруска литература. През 1957 г. е изпратена в Москва, в състава на делегация от Издателството. По нейно желание ѝ организират среща с Маргарита Булгакова, съпругата на нейния любим автор от лагерните години. Запознанството с нея, както и с много други съветски интелектуалци, прераства в пожизнено приятелство. Руските, белоруските и украинските творци я ценят като сърдечна приятелка и уважават като високо ерудирани преводачи. При това нейно официално посещение в СССР домакините съдействат тя да получи документ за пълното си политическо реабилитиране, което става на 6 ноември 1957 г.

Макар преживяла много несправедливости и страдала от политическите пристрастия на времето, Ш. Кариг продължава да вярва в доброто, в социалната справедливост и бъдещето на родината си. И в това, че все още може да отдаде всички свои сили за нейното добруване. С тази нагласа тя става член на Унгарската социалистическа работническа партия през 1974 г. Шара Кариг е убедена в правотата на действието си, защото знае – никой не може да я обвини, че пристъпва към членството с някакъв користен или кариеристичен умисъл. Всеки разбира, на 60 години тя няма как тепърва да започне политическа кариера.

Започнала третия си живот, тя се впуска и в активна обществена дейност. Подпомага вдовицата на приятеля си от младежките години, убития в лагерите на смъртта талантлив поет Миклош Радноти, подрежда и издава неговия архив. През 1962 г. се запознава с графиня Катинка Андраши, наричана „Червената графиня”, вдовица на друга известна личност, а именно, на министър-председателя и президент на Унгарската съветска република от 1918-1919 г. Михай Кароли³¹, с която я свързва пожизнено приятелство. След нейната кончина Ш. Кариг се грижи за опазване и публикуване на документалното наследство на М. Кароли. През 1988 г. е избрана за секретар на създаденото Дружество „Михай Кароли”, а през 1990 г. – за председател на Унгаро-украинското дружество за културни връзки.

През целия си активен творчески живот Шара Кариг освен български автори превежда, редактира и съставя сборници с проза и поезия от руски, украински, английски, фински и литовски език. Има няколко съставителства на поредици от различни езици, най-впечатляваща сред които е тази с приказки на народите по света. Сред известните и успешни нейни преводи са тези на Михаил Булгаков, Рабиндранат Тагор, Кобо Абе, Агата Кристи, Алън Маршал и др.

Шара Кариг изключително рядко говори за преживяното и стореното от нея по време на войната. В малкото си интервюта доста пестеливо споменава за приноса си по спасяване на хиляди човешки животи, поради което е крайно учудена, когато през 1985 г. Мемориалът на катастрофите (Холокоста) и героизма „Яд Вашем” в Йерусалим, Израел, я удостоява с почетното звание „Праведник на света”. То се дава само на хора, които са помогнали и спасили евреи по време на Холокоста през Втората световна война. На почетния медал от „Яд Вашем” има надпис с дълбок смисъл: „От

³¹ Михай Кароли (1875-1955) е граф, висш аристократ, политик с радикални демократични възгледи, народен представител, министър председател и президент по време на Унгарската съветска република (1918-1919). След смазване на републиката емигрира във Франция със съпругата си графиня Катинка Андраши, като за кратко време след края на Втората световна война е посланик на Унгария в Париж. ([https://hu.wikipedia.org/wiki/Károlyi_Mihály_\(miniszterelnök\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Károlyi_Mihály_(miniszterelnök))) (19.04.2018)

признателния народ на Израел: който спаси един живот, спасява цяла вселена”. В едно свое изказване Ш. Кариг споделя:

„През 1985 г. си мислех: четиридесет години изминаха, кой ли си спомня за това, което се случи? ... Не искам да получавам награди, защото сред спасените имаше и мои приятели, а имаше и такива, които не можах да бъда спасени. Това, което направих, беше помощ и за мен самата, защото само така можех да преживея това страшно време със здрав разум и чиста съвест. Между впрочем тогава не можах да отпътувам за Израел и Шари Реувени ми донесе отличието през 1985 г.” (Gergely 1988: 13).

През 1987 г. тя все пак успява да отиде в Израел като участничка в състава на унгарска писателска делегация и да присъства на възпоменателните тържества в Тел Авив в памет на шведския дипломат Раул Валенберг. Тогава е удостоена с честта да посади свое дърво в алеята на „Праведниците на света”, в Мемориала на Маслинения хълм. Посаденото дърво е под № 811, пред което има табелка с нейното име и това на Унгария.

За дейността ѝ по спасението на хиляди човешки животи, приносят ѝ за развитие на унгарската култура и сътрудничество между народите, и по случай нейната 75-годишнина Шара Кариг е удостоена с високото държавно отличие, ордена „Звезда на Унгарската народна република със златен кръст” (1989). Същата година е удостоена и с ордена „Финландски лъв” – рицарска степен, връчен ѝ от финландското правителство.

Макар да е една от най-значимите преводачки и радетелки за популяризиране на унгарската култура в чужбина, едва на 67-годишна възраст тя получава първото си признание за положените от нея огромни усилия в областта на литературата и културата. През 1981 г. е удостоена с литературната награда на Унгарския художествен фонд. След години е удостоена с литературната награда „Атила Йожеф”, която обикновено се връчва на начинаещи, млади творци (1986). Няколко години по-късно е почетена с паметен плакет „Пал Демини” (1993), а през 1994 г. и с ордена „За заслуги към Унгарската република – малък кръст” за цялостна преводаческа дейност. През 1987 г. е отличена с Почетен диплом на Н.Р. България за развитие на българо-унгарските културни и научни връзки. Освен другите отличия, получава също и много съветски признания и награди за своята преводаческа дейност. Десетилетия наред Шара Кариг е член на унгарския Съюз на писателите и Пен клуб.

По време на заточението си в лагерите на Воркута, за да спаси душата си от изкривяване и гибел, Шара Кариг твори стихове. Те са различни по тематика и дължина, остри и болезнени по съдържание, но основно неримувани, нехармонични, такива, какъвто е животът в лагерите. Съчинява около 200 стихотворения, които научава наизуст, за да ги запише в една тетрадка едва след освобождаването и завръщането си в Унгария. Написаното прибира в чекмедже и почти нищо не публикува до края на 80-те години. Главно, поради политически съображения. Едва към края на живота си дава съгласие на свои приятели тези стихове да бъдат преведени на английски език и публикувани в стихосбирка по повод на нейната 80-годишнина. Така през 1994 година в Ню Йорк излиза нейната първа стихосбирка под заглавие „Поеми от Воркута”.³² Изданието е с уникално художествено-пластично оформление и

³² Sara Karig. *Vorkuta Poems*. Dobbin Books, New York, 1994. Художественото оформление на изданието е на Луис Мак Кар (Louise McCagg), а корицата на Робин Ами Силверберг (Robbin Ami Silverberg).

се превръща в библиофилска ценност, защото самата книжка е част от скулптурна композиция, изобразяваща главата на Ш. Кариг, в която се вмести, като във футляр, стихосбирката. На следващата година излиза и втората стихосбирка „Полярен кръг” на унгарски език със стихове от лагерите във Воркута (Karig 1995; заключителните думи към стихосбирката са от Ото Орбан).

Въпреки изпълненият с тежки изпитания и много страдания живот, Шара Кариг доживява до преклонна възраст. Почива на 2 февруари 1999 г. в Будапеща, на 84-годиш на възраст. Тленните ѝ останки са изложени за поклонение в траурната зала на престижното будапещенско гробище Фаркашрити, където са погребани изявените личности на Унгария. Борбената ѝ душа намира последен покой в семейната гробница на гр. Бая, до останките на нейните родители и близки.

След кончината на Кариг необикновената ѝ съдба привлича вниманието на няколко унгарски творци, които макар и посмъртно, започват да популяризират многохилядното добро сторено от нея. На първо място тук следва да се спомене документалният филм „Гулаг в бледа лудост – Шара Кариг (1914-1999) / „Gulág sápadt tébolyán – Karig Sára (1914-1999)”, по сценарий на Ищван Бубряк (Bubryák István, 2016-2017), който е и продуцент на филма. През 2015 г. Кристиан Няри описва нейния трагичен живот в своята книга с биографии „Дръзки унгарци. 30 човешки истории” (Nyáry 2015a). Обаче първи насочват вниманието си към живота и делото на Шара Кариг институциите за обществена памет.

Още през юли 1999 г. унгарският Институт за политическа история приема в хранилището на библиотеката си всички лични книги и документи на Шара Кариг като дарение от нейната племеница Жужана Кариг. В Архивния фонд на института под № P1L 997 се съхранява личната кореспонденция и документи, свързани с живота на Ш. Кариг. В експозицията на Музея на терора в Будапеща ѝ е отделено място в една от килиите, където е била разпитвана от съветските следователи. През 2014 г., по случай 100 годишнината от нейното рождение, Унгарският културен институт в София и Българският културен институт в Будапеща организират вечер в памет на нейния живот и дело. По инициатива на Общинския съвет на гр. Будапеща на 19 ноември 2016 г. тържествено е открита паметна плоча на дома, където е живяла на ул. Понти. Засега последните документирани събития в нейна чест са паметните вечери с прожекция на документалния филм на И. Бубряк, проведени в Градската и областна библиотека „Кароли Шомоди” на гр. Сегед (8 декември 2017) и в Градската библиотека „Ендре Ади” на родния ѝ град Бая (7 февруари 2018).

Ще приключа подробното описание за необикновената съдба на Човека, който и за миг не се замисля, когато трябва да отстоява справедлива кауза и да се бори за живота на другите, с думите на съпругата ми Нина Маджарова, която също много добре познаваше и обичаше нашата леля Шара.

„Тя живееше в настоящето и гледаше напред в бъдещето, защото, макар да беше раздала прекалено много от себе си, винаги имаше добро в излишък.”
(Маджарова 1999).

Свободен
Шара Кариг

Заселвам се сега в онази пустош,

Джени Маджаров

по хълмовете само зверове,
но за живота ми един не ще се бори,
защото той не е човек и не убива,
ако не е гладен, не показва остри нокти,
не събира и не споделя,
не взема и не дава,
защото е звяр, а не човек,
при това – свободен.

Воркута, 1951 г.

Превод от унгарски: Нина Маджарова

ЛИТЕРАТУРА

- Гюров 1992: *Гюров, Ал.* Пътят от ГУЛАГ до Йордан Йовков. – Литературен форум, 20-26 май 1992, бр. 20, 7.
- Маджарова 1999: *Маджарова, Нина.* Спомен за Шара Кариг. – Литературен форум, бр. 22 (405), 8-14 юни 1999, 12.
- Севданова 1972: *Севданова, Н.* С обич превеждам българска литература. – Отечествен фронт, 3 август 1972.
- Gergely 1988: *Gergely, Ágnes.* Emberi minta – Karig Sára. – Kritika, 1988, 3 sz., 12-14.
- Jovkov 1956: *Jovkov, Jordan.* A fehér fecske. Európa, Budapest 1956.
- Juhász, Karig 1965: *Juhász, Péter, Sára Karig.* A bolgár irodalom kistükre. Szerk. Európa, Budapest.
- Juhász, Karig, Szenczei 1977: *Juhász, Péter, Sára Karig, László Szenczei.* Történetek a hőstetről. Ford. Európa, Budapest.
- Karig 1995: *Karig, Sára.* Sarkövezet. Versek. Szerk. Székely Magda. Philobiblon, Magyar Bibliofil Társaság, Budapest.
- Karig 2010: Karig Sára gyűjtemény. Összeállította Maté Zsuzsanna. Politikatörténeti Alapítvány és Politikatörténeti Intézet. Budapest, Kht. Könyvtár, 108 o.
- Karig Sára. Wikipedia (https://hu.wikipedia.org/wiki/Karig_Sára) (10.04.2018.)
- Kertész 1986: *Kertész, Magda.* Egy igazi ember. – Nők magazinja. 1986, 12 sz., 1-4.
- Major 1989: *Major, Ottó.* Karig Sára 75 éves. Ember az embertelenségben. – Rádió és televízió újság. Március 1989, 14.
- Nyáry 2015: *Nyáry, Krisztián.* A Gulágot járt embermentő. – In: Nyáry Krisztián. Merész magyarok. 30 emberi történet. Corvina, Budapest, 2015, 81-89.
- Nyáry 2015a: *Nyáry, Krisztián.* Merész magyarok. 30 emberi történet. Corvina, Budapest.
- Pogonyi 1989: *Pogonyi, Lajos.* Én is jártam Vorkután. Ország-világ, 1989, 10-11.
- Ravasz Péter 1975: *Ravasz Péter.* Bolgár népmesék. Móra Könyvkiadó, Budapest.